

Tradice tzv. národnostního statutu a ústavní zákon č. 144/1968 Sb. o postavení národností

René Petráš, Ústav právních dějin, Právnická fakulta, Univerzita Karlova v Praze,
petras@prf.cuni.cz

PETRÁŠ, René. Tradition of so-called minority status and Constitutional Act no. 144/1968 Sb., on the position of national minorities. Individual and Society, 2013, Vol. 16, No. 4.

Legal regulation of the position of minorities has had a long and complex tradition in the Czech lands. In 1938, a so-called minority status was under preparation; it represented a systematic legal regulation of the position of ethnic and language minorities. After World War II, the rights of minorities were generally refused and no regulation in this respect existed. The political relief of 1968 brought in a new situation. A special commission was established to work on the federalization of the state and on the regulation of the rights of minorities. Both constitutional acts were passed on 27th October 1968, symbolically meeting the 50th anniversary of the Republic.

History of Czechoslovakia. Rights of minorities. The sixties of the 20th century. State system. Constitutional law.

Článek vznikl v mezinárodním projektu 7AMB12SK010, řešitel za ČR René Petráš.

Ústavní zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národností^[1] je jeden z mála výdobytků roku 1968, které přežily konec liberalizace a nástup normalizace. Představuje také jednu z nejvýznamnějších právních norem, které se týkaly postavení národnostních menšin, v celých dějinách Československa. Je třeba ho začlenit do širších právních souvislostí řešení menšinové otázky v československém vývoji, ale i obecně ve světě. Právo je obecně obor až pozoruhodně univerzalistický a tradicionalistický. Pro ilustraci například základní typy smluv nebo dědické právo mají ve většině zemí (tzv. kontinentální právní kultura) obdobnou právní úpravu vycházející ještě z římského práva. Například nový český občanský zákoník, který bude účinný zřejmě od 1. ledna 2014, nejenom ve značné části textu téměř opisuje rakouský občanský zákoník ABGB z roku 1811, ale oba dva navazují právě na římské právo.^[2]

Takovýto univerzalizmus a tradicionalismus však u právní úpravy postavení menšin neexistuje. Rozdíly v jednotlivých právních rádech bývají naprosto zásadní, často i takové, že mnohé zahraniční prvky jsou bez důkladného výkladu v podstatě nepochopitelné, jako je například klíčový princip často oslavovaného švýcarského pojetí, tedy tzv. teritoriální princip.^[3] Navíc není neobvyklé, že právní úprava se v jednom státě (někdy je vhodnější říci na tomtéž území) často mění. Právě Československo přitom bylo v tomto směru zvláště radikální a místo dílčích novel právního řešení postavení menšin vidíme bohužel spíše pozoruhodné skoky spojené s naprostým odmítáním starší právní úpravy.

Zejména je třeba si uvědomovat, že rozdíly mezi právními úpravami jednotlivých zemí jsou tak

dalekosáhlé, že zatímco v některých zemích najdeme až pozoruhodně detailní právní úpravu, která je navíc komplikovaně provázána s nemalou částí právního řádu, tak v jiných zemích naopak nenajdeme vůbec žádnou právní úpravu postavení menšin. Státy z tohoto hlediska lze rozdělit do několika skupin, přibližně do čtyř.^[4]

V první skupině právní úprava postavení menšin vůbec neexistuje, což může mít dvě základní příčiny. Některé země existenci menšin vůbec neuznávají, kdy všechny obyvatele považují za rovnoprávné občany, kteří však v úřadech ale i školách mohou používat výhradně státní jazyk. Důležité je si uvědomit, že zde nejde o žádné diktátorské či totalitní režimy, ale o koncepci striktně občanského státu tradičně typickou pro Francii nebo státy na americkém kontinentě. Právní řády jiných zemí pak existenci menšin v podstatě ignorují, i když jim leckdy úřady v praxi poskytují třeba možnost používat svůj jazyk ve školách či úřadech. Takováto situace byla i v Československu od roku 1945 až do roku 1960, nebo dokonce až do ústavního zákona č. 144/1998 Sb.

V druhé skupině se používá systém jakési oficiální deklarace. Stát tedy zakotví obvykle v ústavě rovnost národů nebo práva menšin, avšak další právní úprava je jen minimální. Takováto pojetí bylo třeba v Rakousku (Předlitavsku) na základě tzv. Prosinčové ústavy z roku 1867. Proslulý článek 19 základního zákona č. 142/1867 říšského zákoníku zakotvil formálně absolutní rovnost národů ve státě. Vzhledem k mimořádným rozdílům v početnosti jednotlivých skupin šlo v podstatě o absurditu. Detailní právní úprava přitom až na výjimky (jako bylo roztržštěné právní řešení používání jazyka ve školách) neexistovala, což vedlo v praxi často k chaosu a dokonce i k nepokojům jako na konci 19. století při pokusech vlády upravit nařízením používání jazyků na úřadech.^[5] Naopak ve Švýcarsku takováto minimalistická právní řešení používání jazyků vcelku úspěšně funguje, kdy však nelze přehlížet, že je úzce spjato s velmi specifickými švýcarskými státními tradicemi.^[6] V Československu takováto situace existovala od ústavy z roku 1960 s pouhou drobnou zmínkou o právech některých národností, a to až do přijetí ústavního zákona č. 144/1968 Sb.

V třetí skupině existuje rozsáhlá právní úprava postavení národnostních menšin. Jejím základem bývají normy obsažené v ústavních zákonech, ale vedle toho je zde i mnoho ustanovení v běžných zákonech či podzákonných předpisech. Takováto rozsáhlé právní řešení nemá žádné prastaré tradice a za jeho počátky lze považovat jazykové předpisy Belgie nebo také právní úpravu Uherska po roce 1867, která však v praxi příliš nefungovala.

Zde je přitom vhodné rozlišovat, zda tato právní úprava má určitý systém a tvoří případně i nějaké vyhraněné národnostní právo. V meziválečném Československu existovala rozsáhlá právní úprava, avšak bez důkladnějšího systému, takže zatímco používání jazyků před úřady bylo řešeno specifickým a propracovaným jazykovým právem, tak otázka jazyka ve školách byla řešena až pozoruhodně roztržštěnými normami převzatými navíc obvykle ještě z doby monarchie. V době krize republiky byl ovšem – a to jako klíčový ústupek hlavní německé menšině – připravován jakýsi zákoník menšinových práv nazvaný národnostní statut, který však nebyl dokončen. Podobná situace se pak týkala i Československa od roku 1968, kdy byl vytvořen ústavní zákon č. 144/1968 Sb., v zásadě až do jeho zániku. Je však třeba dodat, že ústavní zákon č. 144/1968 Sb. sice skutečně zesystematizoval již dříve existující práva menšin, avšak nějakým zákoníkem menšinových práv samozřejmě nebyl, a to nejenom pro svůj relativně omezený rozsah. V roce 1968 se ovšem předpokládalo vydání prováděcích zákonů, k čemuž již za normalizace nedošlo. V případě jejich vytvoření by ovšem nepochybně vznikl poměrně důkladný a přehledný systém.

Jako čtvrtou skupinu lze považovat země, kde existují autonomní nebo dokonce federální útvary, ve kterých si nedominantní národy mohou samy vytvářet větší, či menší část právní úpravy. Zde je ovšem třeba rozlišovat mezi formálně zakotvenými právy autonomních nebo federálních útvarů a reálnou praxí. I v demokratické meziválečné ČSR byla mezinárodním právem i Československou ústavou z roku 1920 zakotvena autonomie Podkarpatské Rusi. Ve skutečnosti se však úřady v Praze obávaly následků zavedení skutečné samosprávy regionu, takže se realizace této autonomie odsouvala a nakonec byla provedena až v době rozkladu státu za zcela jiných podmínek. Zásadní roli hraje také skutečnost, že mnohé autonomní nebo federální útvary jsou vytvořeny v nedemokratických režimech, takže fungování národnostních orgánů v takovýchto regionech bývá spíše jen formální. Připomenout je třeba alespoň fakt, že formálně nejpropracovanější systém zajišťující práva nedominantních národů a menšin fungoval dlouho v Sovětském svazu. Podle vzoru SSSR byly přitom takovéto útvary vytvářeny i v dalších socialistických státech. Ty však vždy byly spíše fasádou režimů oficiálně odmítajících nacionalismu, v praxi fungovaly jen omezeně a menšinoví aktivisté bývali tvrdě postiženi.

Z tohoto nástinu je tedy zjevné, jak velký skok – alespoň formálně – představoval ústavní zákon č. 144/1968 Sb. Místo zcela minimální právní úpravy postavení menšin, tedy pouhé zmínky v ústavě z roku

1960, vzniká poměrně rozsáhlý ústavní zákon zabývající se speciálně národnostními menšinami, podle dobové terminologie národnostmi. Ten přitom měl být základem pro další právní úpravu. Zde se dokonce hovořilo o navazujícím národnostním statutu.

Po tomto obecném úvodu je možno se věnovat problému tzv. národnostního statutu.[7] Jak již bylo zmíněno, jde o jakýsi zákoník práv menšin, který shromáždí a zesystematizuje právní předpisy upravující specifika menšin ve státě. V zemích, kde existuje rozsáhlá právní úprava postavení menšin, je totiž obvykle problémem, že jde o velmi různorodé právní normy obsažené v mnoha právních odvětvích – zejména v právu ústavním, v mimořádně rozsáhlém a nepřehledném právu správním, finančním právu, ale i v normách procesního práva a dokonce se najdou i ustanovení v soukromoprávních odvětvích jako je právo rodinné.[8] Nepřehlednost takovéto nesystematické právní úpravy může vést k řadě problémů. Menšiny tedy mohou považovat za mimořádně zásadní výdobytek shromáždění těchto roztržitých norem do jednotného zákona, který je vlastně jakýmsi zákoníkem menšinových práv.

Takovéto požadavky se objevovaly i v meziválečném Československu. Ke konci první republiky pod tlakem zásadní krize státu začala Praha ustupovat zejména německé menšině. Jedním z klíčových slibů pro Němce bylo právě vytvoření jakéhosi zákoníku práv menšin. Ten byl připravován hlavně v roce 1938, intenzivně zejména v posledních měsících před Mnichovem. Paradoxně lze při přípravě zákona č. 144/1968 Sb. nalézt určité analogie. V obavách z německé menšiny a hlavně zahraničního tlaku se národnostní statut postupně přizpůsoboval představám této menšiny.[9] V roce 1938 i 1968 probíhala složitá jednání odborníků, která se musela permanentně vyrovnávat s měnící se situací.

Statut připravila v roce 1938 vláda a projednávat ho měl parlament. Ústupky německé menšině byly dalekosáhlé. Týkaly se zejména veřejné správy. Ve prospěch menšin mělo být také pozměněno jazykové právo.[10] S teritoriální autonomií se však nepočítalo. Texty zákonů byly vládou schváleny 26. července 1938 a již druhý den je ministerstvo zahraničí rozesílalo vyslanectvím[11] pro informaci ciziny, protože propaganda na mezinárodní úrovni měla klíčový význam. Prvního srpna však klíčová strana německé menšiny SdP vládní návrhy odmítla.[12]

Národnostní statut i další připravované zákony skončil neúspěchem, který byl vzhledem k politické situaci zřejmě přirozený. Není však bez zajímavosti se podívat na konkrétní právní návrhy, které přinášely mnoho pozoruhodného. Verzí i připomínek k nim je dochována celá řada, z nichž je viditelná překotnost přípravy i nutnost reagovat na stále další ústupky menšinám.[13] Zvlášť velkým problémem při přípravě byla tendence, kdy mnohá ustanovení měla být jen podkladem k dalším jednáním s menšinami a tento pro kvalitní legislativní proces velmi negativní stav se spíše prohluboval: „*Co bylo řečeno v poznámkách prvých [- tedy ve vyjádření k národnostnímu statutu], že totiž statut v předložené podobě je podáván jako minimum ústupků, připouštějící další koncese, vystupuje v nové verzi ještě markantněji, neboť v ní jsou určité paragrafy... výslovně označeny jako koncese pro pozdější stádium jednání,...*“[14] Podobná situace byla i při přípravě jazykového zákona, kde také vznikla řada verzí a připomínek k nim.[15] Právní odborníci tedy připravovali klíčové zákony s nepřijemnou vyhlídkou, že se kdykoliv mohou objevit zásadní změny, které si vynutí i zcela koncepční přeměny návrhů.[16]

Při přípravě jazykového zákona bylo výhodou, že se mohlo navazovat na platný zákon z roku 1920 a samozřejmě také na zkušenosti s jeho fungováním. Při pohledu na návrhy jazykového zákona z roku 1938 je patrné, že celková formální podoba vycházela ze zákona z roku 1920. Národnostní statut takovýto předobraz neměl, snažil se ovšem zejména shrnout mnohá platná dosavadní ustanovení. Výsledkem pak byla z právního hlediska určitá nevyrovnanost, když zde byly vedle sebe zcela zásadní i poměrně detailní ustanovení, které by navíc šlo zařadit do různých právních odvětví. I přes nedostatky připravených návrhů mnozí významní odborníci hodnotili tyto plány velmi pozitivně. Na příklad názor na národnostní statut od specialisty na menšinovou problematiku Zdeňka Pešky: „*Celá osnova jest dílo pozoruhodné, které může dobře sloužiti svému účelu, vytčenému ve čl. I.*“[17]

Národnostní statut tedy samozřejmě nakonec v meziválečném Československu vytvořen nebyl. Po druhé světové válce pak byla práva menšin ve státě odmítána a téměř žádná právní úprava až do roku 1960, kdy se objevila pouhá zmínka v ústavě, nebo spíše až do roku 1968, neexistovala. S uvolněním poměrů v roce 1968 však menšiny začaly vyžadovat zakotvení svých práv a občas zazníval i pojem národnostní statut. Pozoruhodné je, že tento pojem se používal i v původních verzích návrhu ústavního zákona o postavení národností, který byl nakonec přijat jako ústavní zákon č. 144/1968 Sb. Tento ústavní zákon byl totiž chápán jen jako rámcový a na něj měly navazovat další právní předpisy.[18]

Podle původního pojetí („*Návrh ústavního zákona o postavení národných menšin a národností*“[19]) z léta 1968 měl být navazujícím (prováděcím) zákonem národnostní statut. Ústavní zákon měl zakotvit mj.

vytvoření tzv. národnostních výborů (§3). Ty měly být tvořeny příslušníky národnostních menšin zvolených do různých zastupitelských orgánů. Podle §3 písm. d „*Působnost národnostních výborov bude určená v zákone o národnostnom štatúte, ktorý vydajú členské štáty.*“^[20] Při předsednictvu vlád členských států federace, jak se doslova uvádělo, se měl podle §4 zřídit výkonný orgán pro věci národních menšin a národností. Podle §4 písm. b „*Právomoc a pôsobnosť výkonného orgánu pre věci národných menšín a národností bude určená zákonom o národnostnom štatúte.*“^[21] Kvůli vzdělávání v mateřských jazycích a kulturnímu rozvoji menšin se měly na ministerstvu školství a na ministerstvu kultury a informací členských států federace zřídit speciální orgány. Podle §5 písm. b „*Působnost týchto orgánov bude stanovená v zákone v [správne: o] národnostnom štatúte.*“^[22] Vlastní předpokládaný text ústavního zákona přitom měl mít jen osm paragrafů, kdy ale poslední tři tvořily formality jako zrušovací ustanovení a stanovení účinnosti zákona.

Ústavní zákon o postavení menšin, tedy národností a zejména ústavní zákon o federalizaci připravovala odborná vládní komise pro nové státoprávní uspořádání. Jejím hlavním účelem byla příprava federalizace státu, ale postupně se začala zabývat i vytvářením zákona o postavení národností. Komise byla jedním z projevů postupující demokratizace po vytvoření nové vlády 8. dubna 1968, která již 12. dubna rozhodla o zahájení přípravy nového státoprávního uspořádání. Vládní usnesení z 15. května zřídilo výbor pro přípravu nového státoprávního uspořádání a zároveň komisi pro řešení odborných otázek. Státní systém fungoval v mnohém podle tradičních metod, protože podnět k ustavení výboru dalo předsedovi vlády předsednictvo ÚV KSČ na schůzi 14. května.^[23] „*Po diskusích medzi různými místy u nás [v Československu], konkrétně politickými místy, vládou, parlamentem, Národní frontou, kde byly různé návrhy, kde má začít iniciatíva, kde se to má věcně zpracovávat, došlo ke společné dohodě těchto složek v tom směru, že se má vytvořit politický výbor při vládě pro řešení této otázky a odborná komise vědeckých pracovníků, která by připravovala a zpracovávala materiál k posouzení tomuto širokému politickému výboru.*“^[24] Velkou komplikací však byla poměrně rychle se měnící politická situace.^[25]

Výbor byl složen z představitelů stran Národní fronty, SNR, Národního shromáždění, společenských organizací a odborníků, měl celkem 75 členů a předsedal mu Oldřich Černík z titulu funkce premiéra. Klíčový význam však měla odborná komise,^[26] které předsedal Gustáv Husák, takže je někdy označována za Husákovu komisi, jindy se připomíná, že zasedala zejména v zámku Koloděje u Prahy. Věnovala se nejenom otázce federalizace, ale i mnoha souvisejícím otázkám jako byla demokratizace, fungování veřejné správy, reforma územněsprávního uspořádání státu.^[27]

Velmi zásadní roli v činnosti komise v Kolodějích měl Gustav Husák. Od normalizační éry je považován za mírně řečeno kontroverzní osobnost, avšak v roce 1968 se jeho charakter ještě plně neprojevil a působila jeho minulost politicky pronásledovaného v padesátých letech. Jeho metody řízení komise byly ovšem spíše autoritativní a nepohodlné osoby neváhal z komise rychle vystrnadit. Na druhé straně ovšem nelze přehlížet jeho osobní kvality, tedy pracovitost a slušnou odbornou úroveň. Husák byl nepochybně poměrně schopným právníkem. Hlavní zájem Husáka, ale i naprosté většiny komise a veřejnosti byl samozřejmě věnován federalizaci. Ta byla v roce 1968 na Slovensku považována za klíčový problém.

Práva menšin bývala spíše přehlížena, jenže schopnější členové komise, včetně Husáka, si dobře uvědomovali určitou propojenost obou otázek. Již od samého počátku projednávání ústavní úpravy postavení národnostních menšin, které nakonec vedlo k přijetí ústavního zákona č. 144/1968 Sb., se totiž předpokládalo, že vedle spíše rámcového federálního ústavního zákona si budou řešit tuto otázku samotné republiky. Na jedné straně to dávalo Slovákům možnost řešit zejména vztah s Maďary téměř nezávisle na postojích Prahy. To vedlo i obavám u maďarské menšiny, že její postavení by po přijetí ústavního zákona mohlo být paradoxně horší než předtím. Na druhé straně však maďarská otázka v rámci slovenské federální republiky znamenala nesrovnatelně významnější problém, než jak tomu bylo u menšin v Československu. Připomeňme, že tehdy (dle sčítání v roce 1970) ze 14 345 000 obyvatel státu mezi menšiny patřilo jen 570 000 Maďarů a necelý čtvrt milionu příslušníků dalších skupin, kdežto na Slovensku bylo ze 4 537 000 obyvatel 552 000 Maďarů, navíc zde žila početná romská skupina neevidovaná v národnostní statistice.^[28]

Do přípravy ústavního zákona o postavení národností, který byl později přijat pod číslem 144/1968 Sb. samozřejmě mimořádně zasáhla invaze vojsk Varšavské smlouvy. Až do invaze byla tato otázka široce diskutována a vyvolávala mimořádný zájem příslušníků menšin, odborníků, ale i nemalé části veřejnosti. Sovětský vpád do stabilní a spojenecké země, který i z hlediska světové historie představuje skutečnou kuriozitu, vyvolal v Československu šok a zděšení. Problémy, které se předtím zdály tak naléhavé, což byl i případ řešení menšinové otázky, se najednou zdály vcelku nevýznamné. Řadu týdnů po invazi se vládní a stranické orgány touto otázkou vlastně vůbec nezabývaly.

Nelze přitom přehlížet fakt, že na invazi se podílela i vojska zemí, které představují „mateřské“ státy menšin v Československu. Před invazí se přitom vztahy některých menšin k většinovým národům znatelně komplikovaly, a to zejména Maďarů ke Slovákům a Poláků k Čechům. Dokonce se mezi Maďary v době, kdy docházelo k nebezpečným incidentům na jihu Slovenska, objevovaly i myšlenky na možnou vojenskou pomoc z Maďarska. Tehdejší vláda v Budapešti však byla velmi obezřetná v národnostní otázce, což nutno dodat není v maďarských dějinách po roce 1918 věc nijak běžná.[29] Doporučovala dokonce příslušníkům menšiny spolupráci s vlastním státem a s Československem uzavřela smlouvu o vzájemné spolupráci, kde přitom o menšinách nebyla ani zmínka.[30]

I přes problematický vztah některých menšin k republice v létě 1968 však jejich postoj k invazním vojskům býval obdobně kritický jako u většinové populace. Zde je nutno připomenout, že pro maďarské i polské vlastence jsou Rusové a SSSR největším nepřitelem, jak dobře vědí Poláci od doby ruské nadvlády 1814 - 1915 a Maďari od ruských a sovětských invazí roku 1849 a 1956. Zejména mezi maďarským obyvatelstvem v Československu byla tedy účast maďarských vojsk chápána spíše jako národní hanba. Mezi částí polské populace ovšem působila jistou hrdost výrazná účast polské armády, která tak prokázala, že je druhá nejsilnější v rámci sovětského bloku a tedy jedna z nejmocnějších v Evropě. Pokud jde o německou menšinu v Československu, tak její postoj k NDR býval velmi kritický, na čemž invaze mohla těžko něco změnit. Navíc v obavách z odporu českého obyvatelstva byla účast vojsk NDR na invazi jen minimální a nebyl povolen jejich vstup do větších obcí. Poměrně komplikovaným problémem je postoj Rusínů-Ukrajinců k sovětským vojskům. Rusíni ani ukrajinští nacionalisté rozhodně nebyli příznivci Sovětského svazu, jenže poměry v regionu byly v létě 1968 velmi složité.

Avšak je třeba se vrátit k samotnému ústavnímu zákonu o postavení národností. Po několika týdnech od invaze začal být opět připravován. Je stále nutné si uvědomovat, že i po invazi přežívaly dlouho poměrně liberální poměry. Nakonec byl dokončen a schválen 27. října 1968 a to spolu s federalizací státu. Předpokládal vydání dalších prováděcích zákonů, tedy národnostního statutu, k čemuž však nikdy nedošlo. Myšlenka národnostního statutu, tedy rozsáhlé systematické právní úpravy postavení menšin, tak selhala ve složitých poměrech v roce 1938 i 1968.

Tradition of so-called minority status and Constitutional Act no. 144/1968 Sb., on the position of national minorities

The Constitutional Act regulating the position of national minorities represented significant progress in the legal regulation of that matter. The Act attempted to systematically regulate the position of ethnic and language minorities. However, no further laws to develop and implement the basic issue were passed, although they had been envisaged at the time of passing the Constitutional Act. It is interesting to compare a very specific situation in 1968 when the Act was drafted, with the situation at the end of the First Czechoslovak Republic. In 1938, a so-called minority status was under preparation; it represented a systematic legal regulation of the position of ethnic and language minorities, i.e. a "code" of the right of minorities. Due to the complex national and international situation of that time, the status was not passed. The concept of "minority status" re-emerged in 1968 when the Constitutional Act was drafted.

Prameny:

Národní archiv, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR 1968

Archiv Národního muzea Praha, fond Sobota

Rudé právo 1968

Federální statistický úřad. Historická statistická ročenka ČSSR. Praha, 1985

Použitá literatura:

JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Vznik České národní rady v době pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Praha : Svoboda, 1990.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky III*. Praha : Libri, 2003, s. 538-543.

KUČERA, Jaroslav. *Minderheit im Nationalstaat*. München : Oldenbourg, 1999.

KUKLÍK, Jan - NĚMEČEK, Jan. *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. Praha : Karolinum, 2013.

KURAL, Václav. *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*. Praha : Karolinum 2002.

KVAČEK, Robert. Jednání o československý národnostní statut v roce 1938. On: *Acta Universitatis Carolinae Ph et H*, 1977, č. 1, s. 105-143.

PETRÁŠ, René. *Cizinci ve vlastní zemi*. Praha : Auditorium, 2012.

PETRÁŠ, René. Constitutional development in Czechoslovakia in the 1960s and problems of ethnicity. In: TOMÁŠEK, Michal et al. *Czech Law between Europeanization and Globalization*. Prague : Karolinum Press, 2010, s. 60-68.

PETRÁŠ, René. *Menšiny v meziválečném Československu*. Praha : Karolinum, 2009.

PETRÁŠ, René. *Menšiny v komunistickém Československu*. Praha : Eurolex, 2007.

PETRÁŠ, René. Národní otázka v českých zemích na sklonku monarchie. In: *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 - 1918*. Praha : Karolinum, 2006, s. 694-740.

PETRÁŠ, René. Snahy Československa oddělit se od právních tradic v první polovině šedesátých let - interdisciplinární aspekty. In: SOUKUPOVÁ, Blanka - GODULA-WECLAWOWICZ, Róza - HROCH, Miroslav. *Společnost českých zemí v evropských kontextech*. Praha : Fakulta humanitních studií UK, 2012, s. 93-113.

PETRÁŠ, René. Švýcarská specifika řešení národnostní otázky. In: PETRÁŠ, René - PETRŮV, Helena - SCHEU, Harald Christian. *Menšiny a právo v České republice*. Praha : Auditorium, 2009, s. 397-410.

PETRÁŠ, René. Ústavní zakotvení práv národností v Československu v roce 1968 a maďarská otázka. In: ŠUTAJOVÁ, Jana - ĎURKOVSKÁ, Mária (Eds.). *Maďarská menšina na Slovensku v procese transformácie (Historické, politologické a právne súvislosti)*. Prešov : Universum, 2007, s. 32-39.

PETRÁŠ, René. Ústavní zákon č. 144/1968 Sb. z 27.10.1968, o postavení národností. In: *Pocta Jánů Gronského*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, s. 86-92.

PETRÁŠ, René. Židovská otázka ve Všeobecném občanském zákoníku. In: DVOŘÁK, Jan - MALÝ, Karel a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha : Wolters Kluwer, 2011, s. 359-369.

RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století / Česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Bratislava : Vyšehrad, 1998.

[1] Viz např. PETRÁŠ, René. Ústavní zakotvení práv národností v Československu v roce 1968 a maďarská otázka. In: ŠUTAJOVÁ, Jana - ĎURKOVSKÁ, Mária (Eds.). *Maďarská menšina na Slovensku v procese transformácie (Historické, politologické a právne súvislosti)*. Prešov : Universum, 2007, s. 32-39; PETRÁŠ, René. Ústavní zákon č. 144/1968 Sb. z 27. 10. 1968 o postavení národností. In: *Pocta Jánů Gronského*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, s. 86-92.

[2] Podrobně viz PETRÁŠ, René. Snahy Československa oddělit se od právních tradic v první polovině šedesátých let - interdisciplinární aspekty. In: SOUKUPOVÁ, Blanka - GODULA-WECLAWOWICZ, Róza - HROCH, Miroslav. *Společnost českých zemí v evropských kontextech*. Praha : Fakulta humanitních studií UK, 2012, s. 93-113, zejména s. 99-101.

[3] Podrobně viz PETRÁŠ, René. Švýcarská specifika řešení národnostní otázky. In: PETRÁŠ, René - PETRŮV, Helena - SCHEU, Harald Christian. *Menšiny a právo v České republice*. Praha : Auditorium,

2009, s. 397-410, zejména s. 407.

[4] Podrobně viz PETRÁŠ, René. *Cizinci ve vlastní zemi*. Praha : Auditorium, 2012, s. 45-46.

[5] Podrobně viz PETRÁŠ, René. Národní otázka v českých zemích na sklonku monarchie. In: *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Praha : Karolinum, 2006, s. 694-740.

[6] Podrobně viz PETRÁŠ, R. *Švýcarská specifika řešení...*, s. 397-410.

[7] Podrobně viz PETRÁŠ, René. *Menšiny v meziválečném Československu*. Praha : Karolinum, 2009 nebo KUKLÍK, Jan - NĚMEČEK, Jan. *Od národního státu ke státu národností? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. Praha : Karolinum, 2013.

[8] Viz např. PETRÁŠ, René. Židovská otázka ve Všeobecném občanském zákoníku. In: DVOŘÁK, Jan - MALÝ, Karel a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha : Wolters Kluwer, 2011, s. 359-369.

[9] KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky III*. Praha : Libri, 2003, s. 538-543; KVAČEK, Robert. Jednání o československý národnostní statut v roce 1938. In: *Acta Universitatis Carolinae Ph et H*, 1977, č. 1, s. 105-143, zejména s. 129 násl.

[10] Podrobně KUČERA, Jaroslav. *Minderheitim Nationalstaat*. München : Oldenbourg, 1999, s. 154 násl.

[11] KURAL, Václav. *Češi, Němci a mnichovská křížovatka*. Praha : Karolinum, 2002, s. 114.

[12] Text navazuje na PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném...*, s. 258.

[13] Řada podkladů je uchována např. v pozůstalosti Emila Soboty - významného odborníka na národnostní problematiku, tehdy působícího v Kanceláři prezidenta republiky. Archiv Národního muzea Praha (ANMP), fond (f.) Sobota, kart. 13, 14.

[14] ANMP, f. Sobota, kart. 13, č. 243 - „II.poznámky k osnově zákona o národnostním statutu republiky Československé“, s. 1.

[15] ANMP, f. Sobota, kart. 14, č. 259-267.

[16] Text navazuje na PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném...*, s. 258-259.

[17] ANMP, f. Sobota, kart. 13, č. 246a - „Poznámky k osnově zákona, kterým se vydává národnostní statut“ od Zdeňka Pešky 17. 6. 1938, s. 1.

[18] PETRÁŠ, René. Constitutional development in Czechoslovakia in the 1960s and problems of ethnicity. In: TOMÁŠEK, Michal et al. *Czech Law between Europeanization and Globalization*. Prague : Karolinum Press, 2010, s. 60-68.

[19] Národní archiv (NA), f. Úřad předsednictva vlády ČSSR 1968, nezpracováno, spisová značka 450/1, karton 179, složka „Záznamy z plenárních zasadnutí 4. 6., 10. 7. a 1. 10. 1968“.

[20] Národní archiv (NA), f. Úřad předsednictva vlády ČSSR 1968, nezpracováno, spisová značka 450/1, karton 179, složka „Záznamy z plenárních zasednutí 4. 6., 10. 7. a 1. 10. 1968“.

[21] Národní archiv (NA), f. Úřad předsednictva vlády ČSSR 1968, nezpracováno, spisová značka 450/1, karton 179, složka „Záznamy z plenárních zasednutí 4. 6., 10. 7. a 1. 10. 1968“.

[22] Národní archiv (NA), f. Úřad předsednictva vlády ČSSR 1968, nezpracováno, spisová značka 450/1, karton 179, složka „Záznamy z plenárních zasednutí 4. 6., 10. 7. a 1. 10. 1968“.

[23] *Rudé právo*, 16. 5. 1968, s. 1, „Zasedalo předsednictvo ÚV KSČ“.

[24] NA, f. Úřad předsednictva vlády ČSSR 1968, nezpracováno, spisová značka 450/1, karton 179, složka „I. zasedání odborné vládní komise pro státoprávní uspořádání dne 21. května 1968“, úvodní projev Gustáva Husáka s. 1.

[25] Text navazuje na PETRÁŠ, R. *Menšiny v komunistickém Československu...*, s. 311-312.

[26] O činnosti komise byla veřejnost poměrně dobře informována, zájem se však týkal většinou federalizace – viz např. *Rudé právo*, 18. 5. 1968, s. 1, dále též 22. 5., s. 1; 23. 5., s. 2; 29. 5., s. 2; 2. 6., s. 3.

[27] JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Vznik České národní rady v době pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Praha : Svoboda, 1990, s. 14-15; RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století / Česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Bratislava : Vyšehrad, 1998, s. 225-226.

[28] *Federální statistický úřad. Historická statistická ročenka ČSSR*. Praha : 1985, s. 62, 630.

[29] Podrobně viz PETRÁŠ, R. *Cizinci ve vlastní...*, s. 171-195.

[30] PETRÁŠ, R. *Menšiny v komunistickém Československu...*, s. 298.